

Ewa M. Guzik-Makaruk
Uniwersytet w Białymstoku
ORCID: 0000-0003-1248-4113

Plastynacja – sztuka, piękno, prowokacja, patologia?

Zagadnienia wstępne

W dniu 20 października 2015 r. w auli Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku odbyła się międzynarodowa konferencja – „Sztuka – sprawcy i ofiary czynów zabronionych” – „Kunst – Täter und Opfer von Straftaten” połączona ze spotkaniem autorskim i promocją książki Prof. dr. hab. dr. h.c. mult. Stanisława Waltosia pt. „Grabież ołtarza Wita Stwosza”¹. Wystawa „Kunst und Strafrecht”² została przygotowana przez pracowników Uniwersytetu Europejskiego Viadrina we Frankfurcie nad Odrą pod przewodnictwem Prof. Uwe Scheffler’a i stanowiła zetknięcie się sztuki z prawem karnym na przykładzie dwudziestu zilustrowanych i opisanych tablic, stanowiących przedmiot wieloletnich badań Katedry Prawa Karnego, Prawa Karnego Procesowego i Kryminologii³.

Niewątpliwie połączenie dziedzin prawa karnego oraz sztuki rodzi wiele kontrowersji oraz szereg pytań natury prawnej. Przedsięwzięcie to docelowo pozwoliło na ukazanie całego spektrum problematyki, gdyż stanowiło płaszczyznę do wyrażenia opinii, wymiany poglądów, zajęcia stanowisk przedstawicieli środowiska naukowego oraz praktyków⁴.

Kontynuacja tej niepowtarzalnej inicjatywy miała miejsce na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w czasie międzynarodowej konferencji nauko-

¹ Monografia została wydana nakładem wydawnictwa Wolters Kluwer w 2015 r.

² Wystawa była eksponowana we foyer Auli Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku od dnia 20 października 2015 r. do 15 listopada 2015 r.

³ Kazusy wzbogacone barwnymi ilustracjami niewątpliwie skłaniały do subiektywnych przemyśleń poddając pod rozwagę pytania m.in. o to, czy ekshibicjonizm stadionowy jest wyrazem wolności sztuki? Czy przyozdobienie kopenhaskiej Małej Syrenki burką mieści się w granicach wolności sztuki? Czy dozwolony jest ubiór zwierząt w ramach działalności artystycznej?

⁴ Gośćmi konferencji była także polsko-niemiecka delegacja z Uniwersytetu Europejskiego Viadrina we Frankfurcie nad Odrą pod przewodnictwem Pana Prof. Uwe Scheffler’a, która przygotowała wystawę „Kunst und Strafrecht” i wygłosiła szereg referatów.

wej pt. „Nauki penalne wobec zjawiska destrukcji w sztuce”⁵. Tak wyeksponowane pole badawcze skłoniło Autorkę niniejszego opracowania do zajęcia się kontrowersyjnym tematem zakreślonym w tytule niniejszego opracowania.

Rozważania należałoby rozpocząć od przybliżenia definicji plastynacji, której nazwa przy pierwszym zetknięciu prawie nikomu nic nie mówi. W istocie jest to neologizm stworzony dopiero w II połowie XX wieku. Źródłosłowem jest greckie określenie – *plassein* – oznaczające czynność czasownikową polegającą na tworzeniu czy formowaniu⁶. Jest to nowo utworzone określenie, które oznacza „impregnację preparatów podlegających degradacji biologicznej”⁷.

Lektura słowników i encyklopedii w formie tradycyjnej, czy też internetowej niewiele w tym zakresie pomaga, dopiero przeszukiwanie stron internetowych kieruje nas na objaśnienia zawarte w Wikipedii – encyklopedii powszechnej, pisanej i redagowanej przez internautów. Polityka Wikipedii zakłada, że twierdzenia powinny być poparte pewnymi materiałami źródłowymi – idealnie takimi, które pochodzą z publikacji poddanych recenzji naukowej. Sama Wikipedia zaznacza jednak fakt, że nie powinno się jej używać w charakterze materiału referencyjnego przez poważne opracowania naukowe⁸.

Wypada zauważyć, że jedna z najbardziej szanowanych encyklopedii powszechnych, mająca swój XVIII-wieczny rodowód, a od 2012 r. wydawana tylko on-line – Encyclopaedia Britannica – nie zawiera objaśnienia pojęcia – plastynacja⁹, choć przy haśle „Redefining Art: Year In Review 2002”¹⁰ posłużono się tym pojęciem dla określenia pewnej techniki użytej przy okazji kontrowersyjnej wystawy, mającej miejsce w marcu 2002 r. w jednej z galerii wschodniego Londynu¹¹.

Definicja, idea i cel plastynacji

Prezentowane opracowanie pretenduje do materiału naukowego, zatem w zakresie źródeł encyklopedycznych ograniczono się tylko do zaczerpnięcia z Wikipedii objaśnienia terminu plastynacja. Wypada jednak zauważyć, że

⁵ Miało to miejsce w dniu 18 marca 2016 r.

⁶ http://www.bodyworlds.com/en/plastination/plastination_process.html.

⁷ http://www.plastinarium.de/pol/plastynacja/plastinationsverfahren_pol.html.

⁸ https://pl.wikipedia.org/wiki/Krytyka_Wikipedii (data dostępu: 27.07.2019).

⁹ <http://www.britannica.com> (data dostępu: 27.07.2019).

¹⁰ <http://www.britannica.com/topic/Redefining-Art-869995> (data dostępu: 27.07.2019).

¹¹ „Even more controversial was an anatomic exhibition that opened in March 2002 at the Atlantis Gallery in East London. There, several human corpses were on display – including those of a pole vaulter, a dancer, a pregnant woman, a basketball player, and a cyclist. The forms were preserved by a technique called plastination, and some of them were fashioned to simulate motion”. – <http://www.britannica.com/topic/Redefining-Art-869995> (data dostępu: 27.07.2019).

z uwagi na specyfikę tematu i brak opracowań naukowych w tradycyjnej formie główne źródła bibliograficzne, które posłużyły do przygotowania opracowania to elektroniczne materiały źródłowe, zamieszczone na stronach internetowych.

Plastynacją nazywamy skomplikowany proces preparacji polegający na usunięciu z tkanek organizmu wody oraz tłuszczów, potrzebnych do rozwoju bakterii gnilnych i nasyceniu ich odpowiednimi polimerami, co powoduje zatrzymanie ich rozkładu, zachowany zostaje jednak ich kształt i kolor. Powstałe w ten sposób eksponaty są używane jako modele anatomiczne w medycynie, a także w sztuce. Proces został opracowany i opatentowany przez niemieckiego lekarza, anatoma i patomorfologa – doktora Günthera von Hagensa. Osoba lekarza oraz sposób prezentacji wyników jego prac budzą szereg kontrowersji. Plastynacji poddano wiele zwłok, głównie ludzi, którzy dobrowolnie zapisali swoje ciała na użytek naukowy. Nie brak jednak oskarżeń, że wykorzystano w ten sposób także ciała więźniów. Prace objęły również zwierzęta. Powstały w ten sposób swego rodzaju rzeźby, przedstawiające np. człowieka oglądającego swoje wnętrze czy trzymającego własną skórę¹².

O idei tego procesu sam jej wynalazca mówi: „Technologię plastynacji wynalazłem w 1977 r. w Instytucie Anatomii Uniwersytetu w Heidelbergu, w latach 1977–1982 opatentowałem ją i od tego czasu cały czas ją udoskonalam. Gdy jako asystent na wydziale anatomii Uniwersytetu w Heidelbergu po raz pierwszy zobaczyłem bloki z tworzywa sztucznego z zatopionymi wewnątrz preparatami zastanawiałem się, dlaczego tworzywo sztuczne otacza preparat zamiast być wewnątrz niego i stabilizować go od środka. Można by wtedy dosłownie dotknąć jego powierzchni. Pytanie to nie dawało mi spokoju. Kilka tygodni później przygotowywałem seryjne wycinki ludzkich nerek do projektu badawczego. Tradycyjne zatapianie nerek w parafinie i cięcie na wiele cieniutkich plasterków wydawało mi się zbyt pracochłonne, zwłaszcza, że potrzebowałem z tego co pięćdziesiąty plasterek. Gdy w sklepiku uniwersyteckim obserwowałem sprzedawczynię krojącą szynkę, przyszedł mi do głowy pomysł, aby pociąć nerki przy pomocy maszyny do cięcia wędlin. W ten sposób „rotacyjna maszyna tnąca”, jak ją nazwałem we wniosku inwestycyjnym stała się pierwszą inwestycją związaną z plastynacją. Do zatapiania plasterków nerek używałem płynnego pleksiglasu. Bąbelki powietrza, które powstały podczas dodawania utwardzacza trzeba było usunąć za pomocą próżni. Obserwacja tych bąbelków doprowadziła mnie do decydującego pomysłu: kawałek nerki nasączony acetonem w warunkach próżni powinien dać się zaimpregnować tworzywem sztucznym poprzez usuwanie acetonu w formie bąbelków, podobnie jak to miało miejsce wcześniej z bąbelkami po-

¹² <https://pl.wikipedia.org/wiki/Plastynacja> (data dostępu: 27.07.2019).

wietrza. W czasie próby rzeczywiście z preparatu dało się usunąć dużo bąbelków acetonu, ale po godzinie wycinek nerki szerniał i skurczył się. Inni na moim miejscu zaniechaliby zapewne dalszych prób uznając je za bezcelowe. Ponieważ jednak dzięki podstawom chemii i fizyki wiedziałem, że czarne zabarwienie jest efektem załamania światła w pleksiglasie, kurczenie się jest efektem zbyt szybkiej impregnacji, dlatego tydzień później powtórzyłem eksperyment używając płynnego kauczuku silikonowego. Impregnowałem preparaty powoli kolejno w trzech kąpielach silikonowych, aby uniknąć zbyt szybkiego twardnienia kąpieli silikonowej wraz z zanurzonymi w niej preparatami. Po utwardzeniu w piecu miałem w ręce pierwszy plastynat, który nadawał się do pokazania. Miało to miejsce 10 stycznia 1977 r. w dniu, w którym postanowiłem poświęcić się plastynacji¹³.

Czytając te wspomnienia anatoma nie sposób nie zauważyć, że pęd jego działaniom dała pasja naukowa i dążenie do lepszego poznania anatomii ludzkiego ciała, co miało się zapewne w przyszłości przełożyć na bardziej efektywne leczenie ludzi. Obecnie w ramach wystaw anatomicznych lekarze i naukowcy przekazują słuchaczom swe ponad 20-letnie doświadczenie w zakresie plastynacji – w formie kursów anatomii i plastynacji, szkoleń, seminariów i warsztatów. Zajęcia dydaktyczne są skierowane do uczestników mających do czynienia ze wszelkimi zawodami lub studiami medycznymi, o dowolnym poziomie wiedzy, od studenta pierwszego semestru aż po wykwalifikowanego i doświadczonego lekarza¹⁴.

Celem plastynacji jest stworzenie jedynych w swoim rodzaju możliwości dydaktycznych na podstawie preparatów naukowych z ludzkiego ciała, utrwalonych w drodze plastynacji – w równym stopniu dla nauczycieli, lekarzy, naukowców, pracowników naukowych i zainteresowanych laików. Wybór preparatów dydaktycznych obejmuje plastynaty silikonowe, poprzez preparaty przekrojowe, aż po sylwetki składające się z samych naczyń krwionośnych. Na ofertę składa się także dostosowanie preparatów do potrzeb instytucji naukowych, uniwersytetów, muzeów oraz centrów nauki¹⁵.

Technika plastynacji

Sama technika została opatentowana przez Günthera von Hagensa i wiadomo na jej temat tyle, ile sam jej pomysłodawca zechce podać opinii

¹³ http://www.plastinarium.de/pol/plastynacja/idee_plastination_poln.html (data dostępu: 27.07.2019).

¹⁴ http://www.plastinarium.de/pol/Kurse_workshops_pol/course_workshops_allgemeines_pol.html (data dostępu: 27.07.2019).

¹⁵ http://www.plastinarium.de/pol/online_shop/shop_pol.html (data dostępu: 27.07.2019).

publicznej. Na stronach internetowych tzw. Plastinarium¹⁶ w brandenburskiej miejscowości Guben (j. pol. Gubin), czyli budynku, w którym można zwiedzić wystawę z plastynatami można przeczytać, że podobnie jak wiele innych wynalazków, plastynacja jest w zasadzie nieskomplikowana. Podaje się, że występuje w niej pięć etapów:

1. utrwalanie i preparacja anatomiczna;
2. odwodnienie i odtłuszczenie;
3. stężona impregnacja;
4. nadawanie kształtu;
5. utwardzanie.

W fazie pierwszej zahamowane zostają procesy gnilne poprzez wstrzyknięcie formaliny do ciała przez tętnice żyłne, co odbywa się za pomocą specjalnej pompy. Formalina zabija wszelkie bakterie i w wyniku procesów chemicznych zapobiega rozkładowi tkanek. Za pomocą pęsety, skalpela i nożyczek usuwa się następnie skórę, tkankę tłuszczową, tkankę łączną i odsłania poszczególne struktury anatomiczne.

W drugim etapie woda znajdująca się w organizmie oraz rozpuszczalne tłuszcze zostają usunięte poprzez umieszczenie ciała w rozpuszczalniku (np. acetonie). Jest to tzw. kąpiel acetonowa. Aceton jest schłodzony do temperatury minus 25 stopni Celsjusza. Jest on rozpuszczalnikiem, który wypiera wodę z organizmu, powodując całkowite pozbawienie tkanek wody.

Kolejny etap wymiany stanowi jednocześnie kulminacyjny punkt plastynacji. Aceton zostaje wymieniony na podlegające reakcjom chemicznym tworzywo sztuczne, np. kauczuk silikonowy. W tym celu preparat wkłada się do roztworu tworzywa sztucznego i umieszcza następnie w komorze próżniowej. W warunkach próżni aceton zostaje wyssany z preparatu, co pozwala na wnikięcie tworzywa sztucznego w ciało aż do najmniejszej komórki.

Po impregnacji próżniowej ciała nadaje się pożądaną pozę, każda pojedyncza struktura anatomiczna zostaje poprawnie ułożona i zamocowana za pomocą drutu, gwoździ, klamer oraz bloczków z tworzywa piankowego.

Ostatnią czynnością jest utwardzanie preparatu. W zależności od użytego tworzywa sztucznego stosuje się utwardzanie przy pomocy gazu, ciepła lub światła. Preparacja i plastynacja całego ciała wymaga około 1500 godzin i zostaje najczęściej zakończona w ciągu jednego roku.

Specjalny rodzaj plastynacji stanowi plastynacja płatów. Ciało zostaje zamrożone i następnie pocięte na płyty o grubości 2–8 mm. Zamiast silikonu do impregnacji stosuje się żywicę poliestrową lub epoksydową¹⁷.

¹⁶ <http://www.plastinarium.de/> (data dostępu: 27.07.2019).

¹⁷ http://www.plastinarium.de/pol/Kurse_workshops_pol/course_workshops_allgemeines_pol.html (data dostępu: 12.07.2019).

Sama metoda plastynacji zwłok jest objęta ścisłą kontrolą patentową, m.in. w Austrii, Belgii, Niemczech, Wielkiej Brytanii, Republice Południowej Afryki i Stanach Zjednoczonych¹⁸.

Wystawy plastynatów

Günther von Hagens eksponuje splastynowane zwłoki ludzkie od 1995 r. w ramach wystawy zatytułowanej „Cieleśne światy”, w j. ang. *Body Worlds*, w oryginale w j. niem. *Körperwelten*. W 2016 r. wystawa wędrowała już przez wiele nie tylko niemieckich miast, takich jak: Ravensburg, Berlin, Aachen, ale także była obecna w Genui we Włoszech, Newcastle w Wielkiej Brytanii czy w Amsterdamie w Holandii¹⁹. Poza ponad czterdziestoma miastami Europy wystawy mają miejsce także na innych kontynentach – w Azji²⁰, w Afryce czy w USA²¹. Pomimo tego, że ekspozycje obejrzały miliony widzów na całym świecie, władze Polski odmawiały organizacji wystawy w naszym kraju, uzasadniając to różnicami kulturowymi w podejściu do kwestii zmarłych²².

Wystawy organizowane są przez Instytut Plastynacyjny (*Institut für Plastination e. K. Dr. Angelina Whalley*²³) z siedzibą w Heidelbergu, posiadający status przedsiębiorcy prowadzącego działalność gospodarczą²⁴. Przedsiębiorczyni, Angelina Whalley, jest z wykształcenia licencjonowanym lekarzem i dyrektorem kreatywnym wystawy, a prywatnie żoną Günthera von Hagensa²⁵.

Poza wystawami wędrującymi istnieje także ekspozycja stała w ramach wspomnianego już Plastinarium zlokalizowanego w brandenburskim mieście Guben tuż przy polskiej granicy – miasto Gubin. Inicjatywa ta została

¹⁸ http://www.bodyworlds.com/en/plastination/plastination_process.html (data dostępu: 12.05.2016).

¹⁹ <http://www.koerperwelten.de/> (data dostępu: 12.07.2019).

²⁰ D. Chajewski, Szlak mrozący krew w żyłach: Gabinet grozy von Hagensa, *Gazeta Lubuska* z dnia 7 stycznia 2009 r., <http://www.gazetalubuska.pl/turystyka/art/7771739,szlak-mrozacy-krew-w-zylach-gabinet-grozy-von-hagensa,id,t.html> (data dostępu: 12.07.2019). http://www.bodyworlds.com/Downloads/englisch/Media/Press%20Kit/Kit%20BW4%20MAN/10_AngelinaWhalley_mosi_0408.pdf (dostęp: 12.07.2019).

²¹ <http://www.koerperwelten.com/de/austellung.html> (data dostępu: 12.07.2019).

²² D. Chajewski, *Szlak mrozący krew w żyłach: Gabinet grozy von Hagensa*, „Gazeta Lubuska” z dnia 7 stycznia 2009 r., <http://www.gazetalubuska.pl/turystyka/art/7771739,szlak-mrozacy-krew-w-zylach-gabinet-grozy-von-hagensa,id,t.html> (data dostępu: 12.07.2019).

²³ Skrót „e. K.” oznacza w j. niemieckim określenie – *Eingetragener Kaufmann* lub *Eingetragene Kauffrau* – przedsiębiorca prowadzący działalność gospodarczą na podstawie wpisu do rejestru handlowego.

²⁴ <http://www.koerperwelten.com/de/info/impressum.html> (data dostępu: 12.07.2019).

²⁵ http://www.bodyworlds.com/Downloads/englisch/Media/Press%20Kit/Kit%20BW4%20MAN/10AngelinaWhalley_mosi_0408.pdf (data dostępu: 12.05.2016).

otwarta w listopadzie 2006 r.²⁶, po tym, gdy w 2005 r. władze Polski odmówiły Hagensowi prawa zakupu opuszczonych obiektów przemysłowych po Państwowym Gospodarstwie Rolnym pod budowę kolejnego oddziału Instytutu i magazynu ekspozycji *Körperwelten*. Inwestycja była pierwotnie zaplanowana we wsi Sieniawa Żarska w woj. lubuskim, jednak spotkała się z licznymi protestami mieszkańców²⁷. Wprawdzie już w grudniu 2014 r. została zarejestrowana spółka pod nazwą „von Hagens Plastination Company Sieniawa sp. z o.o.” z siedzibą w Sieniawie Żarskiej, lecz w 2006 r. firmę zlikwidowano²⁸.

Darowanie ciała celem ekspozycji po śmierci

Na stronie internetowej Instytutu Plastynacyjnego w Heidelbergu można znaleźć informacje dotyczące samych wystaw, procesu plastynacji, wynalazcy techniki plastynacyjnej, na bieżąco podawane od 2004 r. informacje prasowe czy wreszcie informacje dotyczące możliwości darowania ciała po śmierci w celu wyeksponowania go na wystawie. Wszystkie preparaty anatomiczne prezentowane w ramach wystawy *Körperwelten* są prawdziwe i pochodzą od ludzi, którzy za życia postanowili, że ich ciała mogą posłużyć po śmierci kształceniu lekarzy, ale też wyjaśnieniu laikom zawłości ludzkiej anatomii²⁹.

Darowanie ciała po śmierci, znane w niemieckim porządku prawnym jako *Körperspende* jest możliwe w każdym z landów niemieckich i odbywa się na podstawie umów pomiędzy dawcami a konkretnymi instytutami anatomii zawieranych w celach naukowych, badawczych, w tym także w celu plastynacji w ramach badań naukowych. Nikt poza darczyńcą nie może zawrzeć takiej umowy, jest on bowiem wyłącznym dysponentem swoim ciałem za życia i po śmierci.

Kwestie związane z pochówkiem pozostałych po preparacji części ciała ludzkiego zawierają związkowe ustawy dotyczące grzebania zmarłych, normujące między innymi czas, sposób i miejsce wiecznego spoczynku. Pochówek osób zmarłych nie należy do regulacji federalnych, każdy z 16 niemieckich landów samodzielnie reguluje ten obszar³⁰. Z analizy przykładowych

²⁶ http://www.plastinarium.de/pol/plastinarium/was_ist_das_plastinariumpoln.html (data dostępu: 12.07.2019).

²⁷ „Doktor Śmierć” sprzedaje przez internet ludzkie głowy, „Gazeta Lubuska” z dnia 22 października 2010 r., <http://www.gazetalubuska.pl/wiadomosci/art/7872280,doktor-smierc-sprzedaje-przez-internet-ludzkie-glowy,id,t.html> (data dostępu: 12.07.2019).

²⁸ <http://www.infoveriti.pl/firma-krs/Von,Hagens,Plastination,Company,Sieniawa,Sieniawa,Zarska,Raport,gospodarczy,KRS,0000218948.html> (data dostępu: 12.07.2019).

²⁹ <http://www.koerperwelten.com/de/koerperspende.html> (data dostępu: 12.07.2019).

³⁰ <https://www.bestattungsplanung.de/bestattung/bestattungsgesetze.html> (data dostępu: 12.07.2019).

umów o darowanie ciała po śmierci wynika, że w związku ze zmianą ustawodawstwa w 2004 r. darczyńca ponosi koszty pochówku w wysokości od 750 do 1500 Euro, w zależności od kraju związkowego³¹.

Polskie regulacje są dość podobne. Na wielu uczelniach funkcjonują tzw. programy donacji zwłok. Po raz pierwszy program zainaugurowano na Śląskim Uniwersytecie Medycznym w Katowicach³², z biegiem czasu program zaczął rozprzestrzeniać się w kilku ośrodkach krajowych. Programy obowiązują głównie w oparciu o przepisy ustawy z dnia 31 stycznia 1959 roku o cmentarzach i chowaniu zmarłych³³, rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 lipca 2010 r. w sprawie sposobu postępowania ze zwłokami osób pozbawionych wolności w zakładach karnych i aresztach śledczych³⁴, rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 października 2010 r. w sprawie postępowania ze zwłokami cudzoziemców umieszczonych w strzeżonym ośrodku lub przebywających w areszcie w celu wydalenia³⁵ oraz rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 30 lipca 2009 r. w sprawie trybu i warunków przekazywania zwłok do celów naukowych³⁶.

Stosownie do przepisów tego ostatniego rozporządzenia zwłoki mogą być przekazywane do celów naukowych publicznej uczelni medycznej lub publicznej uczelni prowadzącej działalność dydaktyczną i badawczą w dziedzinie nauk medycznych. Warunkiem przekazania zwłok osoby żyjącej do celów naukowych jest przedstawienie pisemnego oświadczenia osoby, która pragnie przekazać swoje zwłoki uczelni. Samo przekazywanie zwłok do celów naukowych odbywa się w sposób zapewniający zachowanie godności należnej zmarłemu. Przekazanie zwłok uczelni następuje wraz z kartą zgonu zawierającą adnotację urzędu stanu cywilnego o zarejestrowaniu zgonu.

W celu przekazania po śmierci swoich zwłok do celów naukowych i przystąpienia do Programu, dawca za życia zobowiązany jest do złożenia pisemnego oświadczenia, zwanego często Aktem przekazania zwłok³⁷.

Pozostaje postawić pytanie, czy przekazanie zwłok w celu ich preparacji i wystawiania w ramach ekspozycji byłoby dopuszczalne na gruncie polskiego porządku prawnego. Niewątpliwie ekspozycje plastynatów służą celom naukowym, ale organizatorzy tych wystaw nie spełniają warunku formalnego, gdyż nie posiadają statusu publicznej uczelni medycznej lub publicznej

³¹ http://prosektur.de/01_koerperspense.html, <http://www.ana.uni-heidelberg.de/deutsch/koerperspense.html>, <http://anatomie.charite.de/koerperspense/>, <http://www.uni-frankfurt.de/41079288> (data dostępu: 12.07.2019).

³² <http://warszawa.naszemiasto.pl/archiwum/jedyny-program-donacji-zwlok-w-kraju-prowadzi-slaski,1711068,art,t,id,tm.html> (data dostępu: 12.07.2019).

³³ T.j. Dz.U. z 2011 r. Nr 118, poz. 687 z późn. zm.

³⁴ Dz.U. 2010 r. Nr 123, poz. 839.

³⁵ Dz.U. 2010 r. Nr 213, poz. 1405.

³⁶ Dz. U. 2009 r. Nr 129, poz. 1067.

³⁷ <http://wlinoz.ujk.edu.pl/program-swiadomej-donacji-zwlok/> (data dostępu: 12.07.2019).

uczelnii prowadzącej działalność dydaktyczną i badawczą w dziedzinie nauk medycznych. Odpowiedź zatem brzmi: na tle polskiego porządku prawnego nie byłoby skuteczne oświadczenie woli o przekazaniu zwłok w celu ich preparacji i wystawiania w ramach takich ekspozycji, jakie organizuje Günther von Hagens.

Plastynacja – sztuka, piękno, prowokacja, patologia?

Sztuka spełnia rozmaite funkcje, m.in. estetyczne, społeczne, dydaktyczne czy terapeutyczne. Sztuka jest odtwarzaniem rzeczy bądź konstruowaniem form czy wyrażaniem przeżyć – jeśli wytwór tego odtwarzania, konstruowania, wyrażania jest zdolny zachwycać, wzruszać bądź wstrząsać. Z tego, napisać by można funkcjonalnego, punktu widzenia plastynacja jest sztuką. Po pierwsze sama technika i technologia są pewnym rzemiosłem i procesem technologicznym. Po drugie sztuka ta posiada wartość użytkową – przede wszystkim wartość naukową dla studentów medycyny, uczących się budowy anatomicznej człowieka. Plastynacja pełnić może funkcję dydaktyczną, a czy estetyczną, to każdy musi sam sobie odpowiedzieć, wszak *de gustibus non disputandum est*. Z pewnością obok tego rodzaju sztuki nie przechodzi się obojętnie, bowiem ona nie tylko porusza, ale i wstrząsa.

Z kolei piękno to pozytywna właściwość estetyczna bytu wynikająca z zachowania proporcji, harmonii barw, dźwięków, stosowności, umiaru i użyteczności, odbierana przez zmysły. Wypada przypomnieć, że ciało ludzkie zawsze było przedmiotem artystycznego zainteresowania. Niewątpliwie plastynacja, a raczej jej produkt finalny w postaci plastynatu ludzkiego ciała może być uznany za piękno ukazujące anatomiczną złożoność ludzkiego ciała.

Ekspozycja plastynatów może być także uznana za prowokację, bowiem skłania człowieka do głębokiej refleksji nad życiem, prowokuje do myślenia i dyskusji w różnych obszarach, naruszając odwieczne tabu, jakim jest śmierć człowieka i jego seksualność.

Plastynaty bardziej są przejawem innowacji aniżeli patologii, rozumianej w ogólniejszym znaczeniu jako pewna nieprawidłowość. Można by nawet zaryzykować tezę, że rozpoczynają pewien nowy etap w nauce anatomii człowieka, pozwalający na odejście od tradycyjnego procesu edukacji³⁸.

---

³⁸ http://www.koerperwelten.com/de/plastination/beginn_neuen_anatomie.html (data dostępu: 12.07.2019).

Podsumowanie

Bez cienia wątpliwości sam artysta z uwagi na swoje zainteresowania jest nieprzeciętną osobowością i łamie utarte schematy. Ekspozycje plastynatów przekraczają granice i to nie tylko w fizycznym znaczeniu – państw w czasie wędrówek po całym świecie, lecz także granice ludzkiej wyobraźni, wywołując duże wrażenie. Nauczyciele oceniają wystawy jako wspaniałą pomoc dydaktyczną, postulując jednak wprowadzenie granicy wieku. Większość zwiedzających jest zachwycona. Może dlatego, że w przeciwieństwie do pierwszych gości wystawy wiedzą, czego się spodziewać. Mówią o tym, iż otworzyły im się na wiele spraw oczy i o tym, że to doskonała lekcja anatomii. Mało tego, jak zapewnia rzeczniczka Plastinarium po zwiedzeniu wiele osób pyta o możliwość przekazania von Hagensowi swoich włosów³⁹.

Niewątpliwie Günther von Hagens to naukowiec. On sam podkreślał podczas konferencji prasowej, że jego działania mają na celu przede wszystkim przysłużyć się nauce i studentom. Tłumaczy, że produkowanych przez niego preparatów nie można nazwać zwłokami. Używa do tego właściwej sobie retoryki: „To tak, jakbyśmy nazywali padliną mięso na talerzu, a antyczny mebel – drewnem⁴⁰. Plastinarium w Guben do dziś budzi emocje. Jak podkreślają odwiedzający, niesamowita jest świadomość, że oglądane eksponaty były kiedyś ludźmi – z krwi i kości⁴¹.

Wykaz literatury

„Doktor Śmierć” sprzedaje przez internet ludzkie głowy, „Gazeta Lubuska” z dnia 22 października 2010 r., <http://www.gazetalubuska.pl/wiadomosci/art/7872280,doktor-smierc-sprzedaje-przez-internet-ludzkie-glowy,id,t.html>.

Chajewski D., *Szlak mrozący krew w żyłach: Gabinet grozy von Hagensa*, „Gazeta Lubuska” z dnia 7 stycznia 2009 r., <http://www.gazetalubuska.pl/turystyka/art/7771739,szlak-mrozacy-krew-w-zylach-gabinet-grozy-von-hagensa,id,t.html>.

Hałas A., *Zobacz wystawę*, „Gazeta Lubuska” z dnia 16 listopada 2006 r., <http://www.gazetalubuska.pl/artykuly-archiwalne/art/7666937,zobacz-wystawe,id,t.html>.
http://prosektur.de/01_koerperspende.html.

<http://www.ana.uni-heidelberg.de/deutsch/koerperspende.html>.

---

³⁹ D. Chajewski, *Szlak mrozący krew w żyłach: Gabinet grozy von Hagensa*, „Gazeta Lubuska” z dnia 7 stycznia 2009 r., <http://www.gazetalubuska.pl/turystyka/art/7771739,szlak-mrozacy-krew-w-zylach-gabinet-grozy-von-hagensa,id,t.html> (data dostępu: 12.07.2019).

⁴⁰ A. Hałas, *Zobacz wystawę*, „Gazeta Lubuska” z dnia 16 listopada 2006 r., <http://www.gazetalubuska.pl/artykuly-archiwalne/art/7666937,zobacz-wystawe,id,t.html> (data dostępu: 12.07.2019).

⁴¹ D. Chajewski, *Szlak mrozący krew w żyłach: Gabinet grozy von Hagensa*, „Gazeta Lubuska” z dnia 7 stycznia 2009 r., <http://www.gazetalubuska.pl/turystyka/art/7771739,szlak-mrozacy-krew-w-zylach-gabinet-grozy-von-hagensa,id,t.html> (data dostępu: 12.07.2019).

<http://anatomie.charite.de/koerperspende/>.
<http://www.uni-frankfurt.de/41079288>.
<http://warszawa.naszemiasto.pl/archiwum/jedyny-program-donacji-zwlok-w-kraju-prowadzi-slaski,1711068,art,t,id,tm.html>.
<http://wlinoz.ujk.edu.pl/program-swiadomej-donacji-zwlok/>.
http://www.bodyworlds.com/Downloads/englisch/Media/Press%20Kit/Kit%20BW4%20MAN/10_AngelinaWhalley_mosi_0408.pdf.
http://www.bodyworlds.com/en/plastination/plastination_process.html.
<http://www.britannica.com>.
<http://www.britannica.com/topic/Redefining-Art-869995>.
<http://www.infoveriti.pl/firmakrs/Von,Hagens,Plastination,Company,Sieniawa,Sieniawa,Zarska,Raport,gospodarczy,KRS,0000218948.html>.
<http://www.koerperwelten.com/de/austellung.html>.
<http://www.koerperwelten.com/de/info/impressum.html>.
<http://www.koerperwelten.com/de/koerperspende.html>.
http://www.koerperwelten.com/de/plastination/beginn_neuen_anatomie.html.
<http://www.koerperwelten.de/>.
<http://www.plastinarium.de/>.
http://www.plastinarium.de/pol/Kurse_workshops_pol/course_workshops_allgemeines_pol.html.
http://www.plastinarium.de/pol/online_shop/shop_pol.html.
http://www.plastinarium.de/pol/plastinarium/was_ist_das_plastinariumpoln.html.
http://www.plastinarium.de/pol/plastynacja/idee_plastination_poln.html.
http://www.plastinarium.de/pol/plastynacja/plastinationsverfahren_pol.html.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Krytyka_Wikipedii.
<https://pl.wikipedia.org/wiki/Plastynacja>.
<https://www.bestattungsplanung.de/bestattung/bestattungsgesetze.html>.

Summary

Plastination – art, beauty, provocation, pathology?

Key words: plastination, art, beauty, provocation, pathology.

This text is about so called plastination and is divided into seven parts: introduction, definition, idea and goal of plastination, technique of plastination, exhibitions of plastinates, body donation after death in goal of exhibitions, plastination – art, beauty, provocation, pathology and resume. Plastination is a technique or process used in anatomy to preserve bodies or body parts, first developed by Günther von Hagens in 1977. The water and fat are replaced by certain plastics, yielding specimens that can be touched, do not smell or decay, and even retain most properties of the original sample.

